

Egy farizeus és egy vámos

(Lk 18,9-14)

(9) Egyeseknek pedig, akik azt képzeltek magukról, hogy ők igazak¹¹⁶⁰, és a többieket semmibe vetették, a következő példázatot mondta: ¹¹⁶¹⁽¹⁰⁾ „Két ember ment fel¹¹⁶² a templomba imádkozni: Az egyik farizeus¹¹⁶³ [volt], a másik vámos. ⁽¹¹⁾ A farizeus [szembeötlően]¹¹⁶⁴ megállt, és így imádkozott: »Istenem, hálát adok neked [azért],

hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember: zsvány¹¹⁶⁵, csaló¹¹⁶⁶, házasságtörő – vagy mint ez¹¹⁶⁷ a vámos is... (12) [Hálát adok azért is, hogy]¹¹⁶⁸ hetente kétszer¹¹⁶⁹ böjtölök¹¹⁷⁰, és tízedet adok mindenből, amit szerzek¹¹⁷¹,«¹¹⁷² (13) A vámos viszont távol¹¹⁷³ állt, szemét sem merte¹¹⁷⁴ az égre emelni¹¹⁷⁵, hanem a mellét verte¹¹⁷⁶, és így szólt:

»Istenem, engesztelődj meg irántam, bűnös iránt.«¹¹⁷⁷ (14a) Mondom nektek: Emez úgy ment le¹¹⁷⁸ a házába, hogy Istennek tetszővé vált¹¹⁷⁹, a másik ¹¹⁸⁰nem.¹¹⁸¹ (14b) Mert mindazt, aki megmagasítja magát, [Isten] meg fogja alacsonyítani, viszont aki megalacsonyítja magát, azt [Isten] meg fogja magasítani.”¹¹⁸²

¹¹⁶⁰ Úgy is lehetne fordítani: „elhitték magukról...”, „meg voltak győződve...”, de 2Kor 1,9-re való tekintettel akár úgy is, hogy „[Isten helyett] önmagukba vetették bizalmukat, azon az alapon, hogy ők »igazak«. Az „igaz” fogalmát illetően ld. 798. l. és Mk 81.

¹¹⁶¹ Ebben a példázatban érdemes felfigyelni Jézus „elbeszélés-technikai” zsenialitására is, amely a „tékozló fiú” nagy lélegzetű példabeszéde után itt mintegy tömörítve mutatkozik meg: A 10. v. bevezeti a két szereplőt. „Felmenésüknek” felel meg „lelmenésük” a 14. versben. Mindketten a „templom” és „Isten” felé, tehát „függőlegesen fölfelé” irányulnak. Mindkettőjüket az imája jellemzi. A farizeus érkezésének bemutatása tömör, de az imája igen hosszú, s az alany mindvégig „én”; a vámos érkezésének ábrázolása részletes, de az imája igen rövid, s az alany Isten. A farizeus elhagyja az Istenre („fölfelé”) irányultságot, és „vízszintesen”, az önmagát másokhoz hasonlítással van elfoglalva. A vámos fölébe állítja Istent annak, ami ő másokhoz hasonlítva. A végén Jézus mondása kiértékeli a történeteket. Egyedül Isten („függőlegesen fölülről” érkező) értékítélete teremti meg a kapcsolatot „vízszintes síkon” is a farizeus és a vámos között.

¹¹⁶² A templomtér magaslaton fekszik, amelyet nyugat, dél és kelet felől völgyek vesznek körül.

¹¹⁶³ Vö. Mk 406; Lk 684.

¹¹⁶⁴ A *prosz heauton* kifejezés helye ingadozik a kódexekben. A magyarázók többnyire a *proszéukheto*-val („imádkozott”) vonják össze, és így fordítják a mondatot: „...megállt, és így imádkozott *magában*” (vagy: „*önmagáról*”). A *prosz heauton* azonban itt az arám *leh* visszaható névmás megfelelője, és a semita beszédmódnak csak az felel meg, ha a *sztatheisz*-hez („megállt”) kötjük. A mondat ekkor durva fordításban így hangzik: „...megállította/odaállította magát, és így imádkozott”, értsd: „látványosan odaállította magát...”, magyarosan: „szembeötlően megállt...”

Megerősíti ezt a fordítást és értelmezést az, ha – magától értetődőként – feltételezzük, hogy a farizeus a kor egyik szokásos testtartásában imádkozott, vagyis *égre emelt tekintettel és karokkal*, továbbá az, hogy ily módon teljesen világossá válik az ellentét a vámos „fellépésével” (ld. 1173., 1175. és 1176. l. és az is, hogy ez felel meg annak a viselkedésnek, amely a farizeusok, vagy legalábbis egyes farizeusok nyilvános imádkozási szokását jellemezte (vö. Mt 6,5) – és végül: így fölöslegessé válnak a farizeus rovására végzett eszme-futtatások arról, mit is jelent az, hogy „magában imádkozott”.

¹¹⁶⁵ A görögben *harpax* (vö. Harpagon...): nem a „közönséges” rablót, útonállót (*lésztész*) jelenti, hanem azt, akiben a mohóság, a kapzsiság, a pénzsóvárság és a telhetetlenség erőszakossággal keveredik (vö. Lk 11,39; 1Kor 5,10): az „ügyeskedés”, a csalás, a tolvajlás, a zsarolás, a kizsákmányolás (vö. *harpagmosz* = zsákmány, Fil 2,6) és hasonlók minden esete ebbe a kategóriába tartozik.

¹¹⁶⁶ Az eredetiben *adikosz* („igaztalan”, ld. 1023. l. és l. és l.), amit itt célszerűbb „jogtipró”-val, vagy még konkrétabban „csaló”-val fordítani (vö. előző l. és l.). Ezt kézenfekvővé teheti az „igaztalan” jelző használata Lk 18,6-ban (tekintettel 18,4-5-re), illetve Lk 16,8-ban (tekintettel 16,5-7-re), és talán még határozottabban az *adikein* ige alkalmazása Mt 20,13-ban: „nem csaplak be...”.

¹¹⁶⁷ Ld. 1003. és 1147. l. és l.

¹¹⁶⁸ Bár a következő mondat formálisan önálló, logikailag szintén a „hálát adok neked”-től függ.

- 1169 A Törvény csak *évente* egyszer írta elő, az Engesztelés napján.
- 1170 Valószínűleg helyettesítő engesztelésül a nép bűneiért, illetve az Isten távolléte miatti gyász kifejezésére, és „Isten országa” megvalósulásának meggyorsítása érdekében (vö. Mk 82; Mt 6,16). E böjtölésben az volt a lemondás, hogy a rettenetes hőség ellenére az ivásról is lemondtak.
- 1171 Mózes törvénye (5Móz 14,22-29) csak a gabona-, must- és olajtermés, illetve a nyáj elsőszülöttei utáni tizedet írta elő. A „*mindenből*, amit szerzek” jelentheti a Törvénynek azt az aprólékos kiterjesztését, amiről a 11,42-ben esik szó, de valószínűbb, hogy azt jelenti: „*mindenből*, amit *vásárolok*”, tehát azt, hogy a farizeus biztonság okából a vásárolt termények után is befizette a tizedet a szegények kasszájába (vö. Mk 766-767; Mt 6,2), hátha az eladó nem tette meg, noha a Törvény előírta számára. A böjt „húsba vágó” áldozata mellett a farizeus „zsebbe vágó” áldozatot is vállalt.
- 1172 A farizeus imája az ún. „ártatlansági zsoltároknak” felel meg (ld. pl. 26 [25]. zsoltár), voltaképpen nincs benne semmi kivetnivaló: kizárólag a valóságnak megfelelő dolgokat mond, minden jó tulajdonságáért Istennek mond köszönetet, imája csupa hálaadásból áll, semmit nem kér.
- Mi hát a baj ezzel a derék farizeussal? Hiszen ő voltaképp nem más, mint a (bennünk élő) „tisztességes polgár”, „a kora reggeltől napestig dolgozó szőlőmunkás” (Mt 20,1.12) vagy „a tékozló fiú bátyja” (Lk 15,29-30), aki „valláserkölcs alapon” éli az életét. Csakhogy ez a „vallásgyakorlás” csupán az „istentiszteleti és egyházi szabályrendszer” megtartásában áll (tizedfizetés, imák „elvégzése”, tisztasági előírások követése stb.), ez az „erkölcs” pedig csupán a „tisztességes” emberek erkölce („Nem öltem, nem loptam...”), amelyből „még hiányzik valami” (Mk 10,21!), sőt nagyon is sok (Mt 5,20!): a „parancsok” teljesítésén túl Isten szándékának keresése (Lk 17,10!), a rossz nem-tevésén túl a jó gyakorlása (vö. Mk 10,21; Lk 17,10) – és mindezt súlyosbítja, hogy Isten szolgálatának leple alatt lenézi, megveti „bűnös” embertársait (másutt ezt még keményebben fogalmazza meg Jézus: Isten szolgálatának ürügyén gyakorolják a szeretetlenséget: Mk 7,9-12).
- De nemcsak „teológiaiilag” („vallásilag”), hanem „lélektanilag” is nagy baj van ezzel a farizeussal. Egyoldalú, és megmarad a felszínen: csak a pozitívumot hajlandó (képes?) észrevenni önmagában; nem mer (nem tud?) *mélyre* ásni, nem mer *teljesen* szembesülni önmagával; fél találkozni *igazi* önmagával: azzal is, ami benne *negatív*, a hiányosságaival és bűneivel; nem mer szembesülni személyiségének „sötét oldalával”, nem mer találkozni *az „árnyékával”* (ezzel szemben a vámos éppen ezt teszi!); minderről nem vesz tudomást, „elfojtja”. – De attól, hogy nem veszünk tudomást valamiről, az még nagyon is létezik és működik, csak éppen nem vagyunk tudatában; *a „tudattalanban”* dolgozik tovább, mégpedig egy könyörtelen törvény szerint: Amivel nem vagyunk hajlandók szembesülni, amiről nem veszünk tudomást *belül*, magunkban, az elkezd *kifelé*, a többi ember felé hatni: „az árnyékunkat *kivetítjük* másokra”, ahogyan ez a farizeussal is szükségszerűen megtörténik: ő, aki önmagában semmi rosszat nem talált, minden rosszat rávetített „a többi emberre” és a vámosra. (Így keletkeznek aztán a „fekete bárányok” vagy „bűnbakok”, akikre mindent rá lehet kenni, és akiket mindenért felelőssé lehet tenni...)
- 1173 Valószínűleg azt jelenti, hogy csak a „pogányok udvarába” ment be, s a szentély bejáratától távol állt meg.
- 1174 Szó szerint: „akarta”: ld. 1144. l.áb.
- 1175 Értelemszerűen ki kell egészíteni: „nem is szólva arról, hogy a karjait” (vö. 1164. l.áb., 2. bek. eleje). Ezt azt jelenti, hogy a vámos a kor másik imádságos testtartását vette fel: lehajtotta a fejét, és a mellén keresztbe tette a karjait.
- 1176 A kifejezés tényleges értelme szerint a szívét, mert a szív számított a bűnök „székhelyének”, „forrásának” (vö. Mk 7,12). Ez általánosságban a mély bűnbánat kifejezése volt, itt azonban már több, mint szokásos imagesztus: a vámos kétségbeesésének kitörése (vö. Lk 23,48) – mivel „Isten és ember előtt egyaránt” reménytelen a helyzete. *A vámosok* ugyanis nem állami hivatalnokok voltak, hanem „alvállalkozókként” szedték be a vámot, és „saját zsebükre dolgoztak”: bár létezett államilag megszabott tarifa, ők elég fortélyosak voltak ahhoz, hogy rászédjék az embereket, és az előírtnál többet hajtsanak be. Ezért a közvélemény a rablókkal állította őket egy sorba, minden tisztességes ember kerülte őket, és politikai jogaik sem voltak (vö. 942. l.áb.). A szóban forgó vámosnak tehát ahhoz, hogy kiengesztelődhessen Istennel, és visszatérhessen a „tisztességes emberek” társadalmába, előbb ki kellett volna engesztelődnie mindazokkal, akiket megkárosított: abba kellett volna hagynia foglalkozását, és jóvá kellett volna tennie büntetteit (vö. Lk 16,5-7; 19,8), azaz vissza kellett volna fizetnie a törvénytelenül bezsebelt pénzeket, plusz 20% kamatot. Ez azonban az ő és családja teljes tönkremenését jelentette volna, és egyébként is képtelenség volt, hiszen honnan tudhatta volna már, kiket és mennyivel csapott be! Nem marad számára más, mint Isten irgalmáért esedezni.
- 1177 A vámos imája az ún. „bűnbánati zsoltároknak” felel meg, sőt pontos idézet az 51 [50]. zsoltárból (3. v.), csak hozzát teszi: „bűnös iránt”. E kiegészítés „teológiája” világosabbá válik, ha így írjuk körül: „Istenem, légy jó hozzám, *noha* én bűnös vagyok”, és drámaiságát is jobban megértjük, ha a vallási nyelvet hétköznapi nyelvre váltva így fordítjuk: „Istenem, szánj meg engem, mert én pocsek ember vagyok!”

De hát mi volt olyan jó ebben a „pocsék” vámosban? Az, hogy elismerte embertelenségét és Istentől való távolságát, azt, hogy „vakít lelkem / pőresége / semmi sincsen / ami védje”, és hogy rajta már csak az segíthet, ha Isten „irgalma / borul rája / ahogy faháncs / a bogárra” (Puszta Sándor). Azáltal, hogy irgalmat kér, megnyílik Isten felé, és elindul annak az Istennek a szíve felé, aki maga az Irgalom (ld. Lk 6,36!). Nehéz elképzelni, hogy ezt az elindulást ne követték volna aztán olyasféle lépések, mint Zakeus életében (Lk 19,8).

1178 Vö. 1162. lábuj.

1179 A *dikaiun* jelentései: igazzá tesz, igaznak nyilvánít, felment, a passzív *dikaiuszthai* alakéi pedig: igazához jut; igazzá válik; igazságosságra, kegyelemre (vö. 66. lábuj!), megelégedésre, tetszésre, gyönyörűségekre talál; felmentést kap. Továbbá figyelembe kell vennünk, hogy a *dedikaiómenosz* melléknévi igenévben a passzívum Isten nevét írja körül (*passivum divinum*), és azt is, hogy – szemben Pál felfogásával – Isten senkit sem tehet vagy nyilváníthat önkényesen igazzá (vagy bűnössé). Mindezek alapján a *dedikaiómenosz*-t fordíthatnánk úgy, hogy „Isten által igazzá nyilvánítva”, azaz „Isten szemében, Isten mércéje alapján igazzá válva”, ami itt nem teológiai (megváltástani) vagy jogi (bírói), hanem erkölcsi ítéletet jelent Isten részéről (vö. 191. lábuj., a) pont) – de talán még közelebb járunk Jézus szelleméhez, ha az alapige másik jelentését alkalmazzuk: „tetszésre talált Isten szemében, Isten gyönyörködött benne: Istennek tetszővé vált”. Áttételesen megerősíti ezt, hogy a „tetszését találja, gyönyörködik benne” görög megfelelője, az *eudokein* szorosán véve azt jelenti: „kedvező, igen jó véleménnyel van valakiről” (vö. Mt 12,18 és Mk 1,11!). Isten gyönyörködése a megtérő bűnösben, a tetszésre találás az ő szemében, a neki tetszővé válás: ez pontosan *megfelel* az 1110. lábujjegyzetben leírt rokon értelmű kifejezéseknek (köszönet, belépés az örömlakomára, Isten fiává válás, Isten barátsága, mennyei kincs) – és *azonos* azzal az örömmel, amelyet „a pásztor” érez elveszett juha, vagy „a háziasszony” érez elveszett drachmája megtalálásakor (Lk 15,5-6.7; 15,9.10).

1180 Több fordításban úgy olvassuk: „...ez megigazultabban / Istennek tetszőbben ment haza, *mint* a másik”. A fordítási probléma hátterében az áll, hogy a héber és az arám nyelv nem ismeri sem a középfokot, sem a felsőfokot, mindkettő körülírására a *min* szócska szolgál. A középfokot a görögben hol az *é* („vagy”), hol a *para* („-nál, -nél”) fejezi ki (pl. Mk 9,43.45-47; Lk 15,7, illetve Lk 13,2.4). Ennek a fokozás jellegű *min*-nek azonban gyakran *kizáró* értelme van (ld. 2Sám 19,44; Zsolt 45 (44),8; Róm 1,25), a szövegösszefüggésből következtethetően itt is.

1181 Az igaztalan bíró példázatához (2-5. v.) hasonlóan ez a – különben sokrétegű – példaelbeszélés sem a helyes imádkozáshoz, még csak nem is a „megigazulás” rendjéhez adott útmutató akart lenni, hanem mindenekelőtt a *farizeusok téves istenképét kívánta kiigazítani*, bemutatva nekik, milyen a valódi Isten (és mellesleg Jézusnak mint a „vámosok és bűnösök barátjának” gyakorlatát akarta igazolni, vö. Lk 5,29-32 [Mk 81]; 7,34-35): Ő nem a magukat igazaknak tartók, hanem a bűneik miatt kétségbeesettek Istene, akinek „erkölcsi teljesítményeket” és „megbocsátási feltételeket” *nem* szabó jósága határtalan, akárcsak a hozzá visszatérni akaró bűnösök miatti öröme – mert ő pontosan olyan, mint a „tékozló fiú” apja (Lk 15,20b.22-24 és 15,28b.31.32)! (Jósága azonban nem tud kiírni arra, aki nem nyílik meg annak befogadására, aki mindenestül önmagával van elfoglalva és eltelve, mint a „tékozló fiú” bátyja – vagy e történet farizeusa, akitől így „az is elvétetik, ami je van”, vö. Mk 170.)

1182 A 14a vers után itt a példázat újabb tanulságával van dolgunk. Nagyon nehéz eldönteni, hogy ilyen esetekben mindkét (néha három) alkalmazás Jézustól származik-e (vö. Lk 16,8a.9.13). Annál is körültekintőbben kell eljárunk, mert az ősegyház előszeretettel fűzött a példázatokhoz általánosító mondásokat (pl. „Így lesznek az elsőből utolsók, s az utolsókból első”), másfelől pedig, mert az általánosító lezárások gyakran alapvetően eltolják a példázat súlypontját, moralizáló értelmet adnak neki, és ezzel elhomályosítják az eredeti élethelyzetet és mondanivalót.

Ez esetben nem zárhatjuk ki eleve e második tanulság hitelességét, hiszen egyrészt önmagában véve *hiteles* mondanivalóról van szó (ld. 14,11), másrészt *nem idegen* a példázat tartalmától; mondhatnánk, a 14,11-beli jelentés (889. lábuj) „alkalmazott értelmével” van dolgunk: „aki önmaga vagy Isten előtti *nagyságra* tör, azt Isten (előbb-utóbb, de legkésőbb a halálban) *kicsivé* fogja tenni...”, de gondolhatjuk akár azt is, hogy a farizeusnak ez az „önmaga vagy Isten előtti *nagyságra* törése”, önmagát igaznak tartása tulajdonképpen *társadalmi nagyságra* törekvés is, és akkor a 14b vers teljesen helyénvalónak látszik.

Mindezek ellenére úgy véljük, Jézus ez alkalommal *nem* alkalmazta ezt a tanítását: ennek mondanivalója ugyanis *nem illik* a farizeus és a vámos példázatának az *istenképet* tisztázó témájához és mondanivalójához (ld. előző lábuj.).

Gromon András

A fenti szövegmagyarázat részlet a szerző hamarosan megjelenő, 400 oldalas Lukács-kommentárjából. A könyv megrendelhető a szerzőtől (tel.: 26/334-155; e-mail: gromon@freemail.hu), ára 2.000,- Ft (+ 400,- Ft postaköltség).